

ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ ՄԱԿ-Ի ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ *

ՀՏԴ 330.3: 330.4: 338.2

DOI: 10.52063/25792652-2024.4.23-199

ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի
մեդիայի, գովազդի և կինոյի ինստիտուտի
կրեատիվ տեխնոլոգիաների ամբիոնի դասախոս,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
ceo@antares.am

ORCID ID: 0009-0009-1857-9595

Սույն հետազոտության նպատակն է վերլուծել Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունների ազդեցությունը ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակների իրականացման վրա:

Հետազոտությունում քննության են առնվում Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունների ազդեցությունը ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակների (ԿՁՆ) իրականացման վրա: «Մշակույթ» հասկացության տակ այսուհետ կհասկանանք ավանդույթները, սովորույթները և արժեքները, որոնք ազդում են հասարակական զարգացման վրա: Օգտագործելով Գերտ Յոնստեդեի մշակութային չափումները՝ հետազոտվում են, թե ինչպիսին է ազգային մշակույթի ներազդումը սոցիալ-տնտեսական ծրագրերի իրականացման գործին: Ներկայացված նպատակին հասնելու համար դրվել են հետևյալ խնդիրները:

Առաջին խնդիրը Հայաստանի մշակութային ցուցանիշների համակողմանի վերլուծելն է՝ օգտագործելով Յոնստեդեի մոդելը: Այս վերլուծությունը հնարավորություն կտա բացահայտելու կայուն զարգացման ծրագրերի իրականացման գործընթացների վրա ազդող հիմնական մշակութային բնութագրիչները:

Երկրորդ խնդիրն ուղղված է ուսումնասիրելու Հայաստանի կողմից ԿՁՆ-ների իրականացման գործում ձեռք բերված առաջընթացը: Այս ուսումնասիրությունը ներառում է երկրում ԿՁՆ-ների ձեռքբերման վերաբերյալ ազգային զեկույցների, վիճակագրական տվյալների և փորձագիտական գնահատականների ուսումնասիրություն:

Երրորդ խնդիրը մշակութային ցուցանիշների և ԿՁՆ-ների իրականացման ցուցանիշների միջև կորելյացիոն վերլուծության իրականացումն է: Այս վերլուծությունն անհրաժեշտ է հասարակության մշակութային առանձնահատկությունների և կայուն զարգացման ծրագրերի իրականացման արդյունավետության միջև էական փոխկապակցությունները բացահայտելու համար:

Չորրորդ խնդիրը կայուն զարգացման ծրագրերը Հայաստանի մշակութային համատեքստին հարմարեցնելու վերաբերյալ գործնական առաջարկությունների մշակումն է: Այս առաջարկությունները հիմնված կլինեն կատարված վերլուծության արդյունքների վրա և ուղղված կլինեն ազգային մշակութային առանձնահատկությունների հաշվառմամբ ԿՁՆ-ների իրականացման արդյունավետության բարձրացմանը:

* Հոդվածը ներկայացվել է 10.09.2024թ., գրախոսվել՝ 10.11.2024թ., տպագրության ընդունվել՝ 31.12.2024թ.:

Մեթոդաբանությունը ներառում է Հայաստանի մշակութային ցուցանիշների վերլուծություն՝ հիմնված Հոֆստեդեի մոդելի վրա, ԿՂՆ-ների ձեռքբերման վերաբերյալ երկրի առաջընթացի զեկույցների ուսումնասիրություն, տնտեսական ցուցանիշների վերլուծություն և կորելյացիոն վերլուծություն մշակութային ցուցանիշների և ԿՂՆ-ների հասանելիության միջև: Բացի դրանից իրականացվել է ԿՂՆ ինդեքսի և Մարդկային զարգացման ինդեքսի (ՄՁԻ) միջև կապի Էկոնոմետրիկ վերլուծություն:

Արդյունքները ցույց են տալիս, որ Հայաստանի մշակութային ասպեկտները, ինչպիսիք են իշխանությունից մեծ հեռավորությունը (դիստանցիա), կոլեկտիվիզմը և անհատականությունը, չափավոր առնականությունը, անորոշությունից խուսափման բարձր աստիճանը, չափավոր երկարաժամկետ կողմնորոշումը և հանդուրժողականության ցածր մակարդակը, զգալի ազդեցություն են ունենում ԿՂՆ-ների իրականացման վրա: Բացահայտվել են թվարկված մշակութային առանձնահատկությունների ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ազդեցությունները կայուն զարգացման տարբեր ասպեկտների վրա: Էկոնոմետրիկ վերլուծությունը բացահայտել է ԿՂՆ ինդեքսի և ՄՁԻ-ի միջև դրական կապ, ըստ որի՝ ՄՁԻ-ի մեկ միավոր աճը հանգեցնում է ԿՂՆ ինդեքսի 53,87 միավոր աճի: Մոդելը բացատրում է ԿՂՆ ինդեքսի վարիացիայի 64,1%-ը:

Ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ Հայաստանում ԿՂՆ-ների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ է մշակել ռազմավարություններ, որոնք հաշվի կառնեն Նշված մշակութային առանձնահատկությունները՝ օգտագործելով դրանց ուժեղ կողմերը և նվազագույնի հասցնելով հնարավոր բացասական ազդեցությունները: Առաջարկվում են կայուն զարգացման ծրագրերը Հայաստանի մշակութային համատեքստին համադրելու և հարմարեցնելու առաջարկություններ՝ ներառյալ կենտրոնացված կառավարումն ու տեղական մասնակցությունը, ավանդական մեթոդների ինտեգրումը ժամանակակից տեխնոլոգիաների հետ և գենդերային զգայուն ծրագրերի մշակումը:

Հիմնաբառեր՝ Կայուն զարգացման նպատակներ (ԿՂՆ), մշակութային չափումներ, Հոֆստեդեի մոդել, մարդկային զարգացման ցուցիչ (ՄՁՑ), սոցիալ-տնտեսական զարգացում, Հայաստան, մշակութային ազդեցություն, Էկոնոմետրիկ վերլուծություն:

Ներածություն

Սույն հետազոտության նպատակն է վերլուծել Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունների ազդեցությունը ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակների իրականացման վրա: Այս նպատակին հասնելու համար դրվել են հետևյալ խնդիրները.

- Վերլուծել Հայաստանի մշակութային ցուցանիշները՝ օգտագործելով Հոֆստեդեի մոդելը,
- Ուսումնասիրել Հայաստանի առաջընթացը ԿՂՆ-ների իրականացման գործում.,
- Իրականացնել կորելյացիոն վերլուծություն մշակութային ցուցանիշների և ԿՂՆ-ների իրականացման ցուցանիշների միջև,
- Մշակել առաջարկություններ կայուն զարգացման ծրագրերը Հայաստանի մշակութային համատեքստին հարմարեցնելու վերաբերյալ:

Կայուն զարգացումը սահմանվում է որպես զարգացում, որը բավարարում է ներկայի կարիքները՝ չվտանգելով ապագա սերունդների կարիքները բավարարելու հնարավորությունը: Այս հասկացությունը սերտորեն կապված է յուրաքանչյուր երկրի մշակութային առանձնահատկությունների հետ, քանի որ մշակույթը ձևավորում է հասարակության արժեքները, վարքը և որոշումների կայացման գործընթացները:

Համաշխարհային բանկի գեկույցում նշվում է, որ «Հայաստանի տնտեսական աճը պետք է ուղեկցվի ներառական զարգացմամբ՝ հաշվի առնելով երկրի սոցիալ-մշակութային առանձնահատկությունները» (World Bank 2021): Սա ընդգծում է մշակութային գործոնների կարևորությունը ԿՀՆ-ների իրականացման գործում:

Այսպիսով՝ կայուն զարգացումը ոչ միայն կարևոր, այլև անհրաժեշտ պայման է՝ անկախ արտաքին իրադարձություններից: Այն ապահովում է երկրի կենսունակությունը և դիմակայունությունը երկարաժամկետ հեռանկարում:

ՄԱԿ-ի 2030 օրակարգում նշվում է, որ «Կայուն զարգացման նպատակները համընդհանուր կոչ են՝ ուղղված աղքատության վերացմանը, միլիարդի պաշտպանությանը և բոլորի համար բարգավաճման ապահովմանը» (United Nations, New York 2015): Սա ընդգծում է Հայաստանի՝ այս գլոբալ նախաձեռնությանը միանալու կարևորությունը:

«Կայուն զարգացումը, աստիճանաբար ահազանցող բազմաթիվ և բազմաշերտ հիմնախնդիրների շարքում, ենթադրում է կենսագործունեության տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական հատվածների փոխկապակցված և հաշվեկշռված զարգացում, որը բավարարում է ներկա սերնդի պահանջմունքները՝ չգրկելով դրանց բավարարման հնարավորությունից ապագա սերունդներին» (Քոչինյան և Ուրիշներ 195-208):

Կայուն զարգացումը՝ որպես գլխավոր հիմնախնդիր, չունի այլընտրանք: Հակառակ պնդումներն ու դատողությունները ժամանակավորեալ ու սնանկ են: Կարճաժամկետ հատվածում ԿՀ հետին պլանում պահելն ու ստորադասելու գործելակերպը ինչ-ինչ հանգամանքներում հանգեցնելու է երկարաժամկետ հատվածում երկրի զարգացման խաթարմանը: Այս երևույթը կարելի է բացատրել տնտեսագիտության, ռիսկերի կառավարման և կայուն զարգացման հայեցակարգերի միջոցով:

Տնտեսական հեռանկարի հայեցակետ.

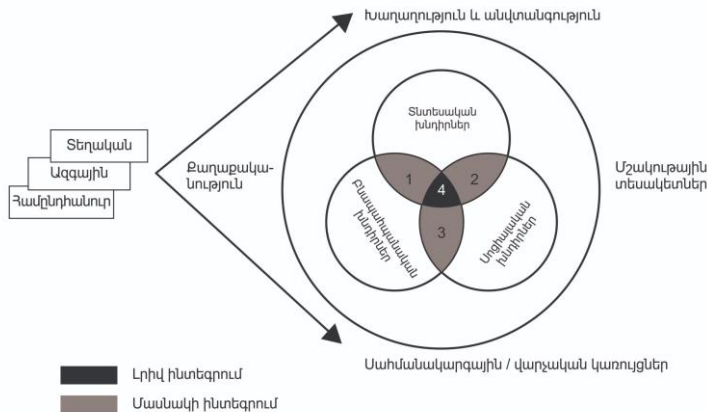
Փողի ժամանակային արժեքի տեսությունը չի հակասում կայուն զարգացման գաղափարին: Ընդհակառակը, այն կարող է օգտագործվել երկարաժամկետ կայուն զարգացման ներդրումների արդյունավետությունը գնահատելու համար: Օրինակ՝ այն կարող է օգնել գնահատել Էկոլոգիական նախագծերի երկարաժամկետ օգուտները՝ համեմատելով դրանք ներկա ծախսերի հետ:

Որպես **ելակետային սահմանում**՝ կայուն զարգացումը դիտարկվում է որպես մարդկանց կենսագործունեության ինդիկատորների և ինստիտուտների գործառնման փոխկապակցված և բալանսավորված այնպիսի զարգացում, որը բավարարում է ներկա սերնդի պահանջմունքները՝ ապագա սերունդներին չգրկելով դրանց բավարարման հնարավորությունից (Sargsyan et al 4-23):

Այսպիսով՝ կայուն զարգացումը համառոտ կարելի է բնութագրել որպես կոնսենսուսի (լավագույն դեպքում) կամ կոմպրոմիսի (փոխզիջման) (վատագույն դեպքում) ապահովման ձգտում զարգացման տնտեսական, Էկոլոգիական և սոցիալական գերակայությունների միջև: (Սարգսյան 46)

Հայաստանի կառավարությունը կայուն զարգացման գաղափարները սկսել է ներդնել դեռևս 2003 թվականից: Այս ուղղությամբ ձեռնարկված կարևոր քայլերից մեկը 2003 թվականի օգոստոսի 8-ին ՀՀ կառավարության ընդունած N 994-Ն որոշումն է «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը հաստատելու մասին» (ՀՀ կառավարություն, N 994-Ն որոշում 2003): Որոշմամբ հանձնարարվել է պետական մարմիններին ԱՀԴԾ ցուցանիշների համակարգի մշակման ընթացքում հաշվի առնել ՄԱԿ-ի հազարամյակի զարգացման նպատակները և դրանց տեղայնացման առանձնահատկությունները Հայաստանում 2003-2015 թթ. ծրագրային ժամանակահատվածի համար: Այն, ըստ էության, անկախությունից հետո ՀՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման առաջին երկարաժամկետ ռազմավարական ծրագիրն է: Ծրագրի հիմնական նպատակը նյութական աղքատության նշանակալի կրճատումն էր: Ըստ ծրագրի՝ նախատեսվում էր աղքատության մակարդակը 2015 թ. հասցնել 19,7 տոկոսի, իսկ ծայ-

րահեղ աղքատության մակարդակը՝ 4,1 տոկոսի՝ 2001 թ. համապատասխանաբար 50,9 տոկոս և 16 տոկոս ցուցանիշների փոխարեն (United Nations, New York 2015): Նյութական աղքատության կրճատման հետ մեկտեղ աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը նպատակ է հետապնդել կրճատել նաև Հայաստանում շատ բարձր մակարդակի հասած եկամտային անհավասարությունը՝ 2001 թ. 53,5 տոկոսից մինչև 44,6 տոկոս՝ 2015 թվականին:

Գծապատկեր 1. Կայուն զարգացման համակարգը: Կայուն զարգացումը հանգեցնում է խնդիրների ինտեգրման այնտեղ, որտեղ դա հնարավոր է և խնդիրների միջև փոխգիջման, որտեղ ինտեգրումը հնարավոր չէ (Sargsyan et al 4-23):

2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին ընդունվել է ՀՀ կառավարության «Կայուն զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» N 1207-Ն որոշումը (ՀՀ կառավարություն, N 1207-Ն որոշում 2008), որով ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարին հանձնարարվել է մշակել Կայուն զարգացման ծրագրի մոնիթորինգի համակարգի զարգացման միջոցառումների ծրագիրը:

Այս նախաձեռնությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանը կայուն զարգացման գաղափարները սկսել է ներդնել շատ ավելի վաղ, քան ՄԱԿ-ի կողմից 2015 թվականին Կայուն զարգացման նպատակների (ԿՁՆ) հռչակումը: Սա վկայում է երկրի երկարաժամկետ հանձնառության մասին՝ ուղղված կայուն զարգացմանը:

ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակները (ԿՁՆ) ներկայացնում են գլոբալ օրակարգ՝ բոլոր երկրների համար առավել կայուն ապագա ապահովելու համար: Հայաստանը՝ որպես հարուստ մշակութային ժառանգությամբ զարգացող երկիր, բախվում է այս նպատակներին հասնելու յուրահատուկ մարտահրավերների: Այստեղ է, որ Գերտ Յոնսոնի առաջարկած մշակութային չափումները արժեքավոր հիմք են վերլուծելու համար, թե ինչպես կարող է ազգային մշակույթն ազդել սոցիալ-տնտեսական ծրագրերի իրականացման և ԿՁՆ-ներին հասնելու վրա:

ՄԱԿ-ի Չարգացման ծրագիրը նշում է, որ «Հայաստանը հանձնառու է ԿՁՆ-ների տեղայնացմանը և դրանց ինտեգրմանը ազգային քաղաքականության մեջ» (UNDP 2030): Սա ցույց է տալիս երկրի պատրաստակամությունը՝ հաշվի առնելու իր մշակութային համատեքստը կայուն զարգացման գործընթացում:

Մեթոդաբանություն

Սույն հետազոտությունը հիմնված է քանակական և որակական մեթոդների համադրության վրա՝ նպատակ ունենալով բացահայտելու Հայաստանի մշակութային անունահատկությունների ազդեցությունը Կայուն զարգացման նպատակների (ԿՀՆ) իրականացման վրա:

Այս հետազոտության շրջանակներում մշակույթը սահմանվում է որպես հավաքական մտածելակերպ, որը տարբերակում է մի խմբի անդամներին մյուսներից: Մենք կենտրոնանում ենք Հոֆստեդեի կողմից առանձնացված մշակութային չափումների վրա, քանի որ դրանք հատկապես կարևոր են սոցիալ-տնտեսական զարգացման համատեքստում:

Մշակութային վերլուծության համար գոյություն ունեն մի շարք հայտնի մոդելներ, ինչպիսիք են՝

1. Շվարցի մշակութային արժեքների տեսությունը
2. Տրոմպենաարսի և Համփոլեն-Թըրների յոթ չափանիշների մոդելը
3. GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) հետազոտության մոդելը
4. Ֆոնս Տրոմպենաարսի մշակութային չափումների մոդելը
5. Էդվարդ Հոլի բարձր և ցածր համատեքստի մշակույթների տեսությունը:

Հոֆստեդեի մշակութային չափումների մոդելն ընտրվել է այս հետազոտության համար մի քանի պատճառներով:

Նախ՝ այն տրամադրում է ազգային մշակույթի վերլուծության կառուցվածքային և քանակական մոտեցում, որը հատկապես կարևոր է ԿՀՆ-ների հետ կապը գնահատելու համար: Ի տարբերություն այլ մոդելների՝ Հոֆստեդեի մոդելը ունի հստակ քանակական չափումներ, որոնք հեշտացնում են միջերկրային համեմատությունները:

Երկրորդ՝ Հոֆստեդեի մոդելը լայնորեն ճանաչված է և կիրառվում է միջազգային հետազոտություններում, դա թույլ է տալիս մեր արդյունքները համեմատել այլ երկրների հետ: Օրինակ՝ GLOBE մոդելը, չնայած իր համապարփակությանը, ավելի քիչ է կիրառվում և ավելի բարդ է մեկնաբանման համար:

Երրորդ՝ Հոֆստեդեի մոդելը հատկապես արդյունավետ է կազմակերպչական և սոցիալ-տնտեսական համատեքստում մշակույթի ազդեցությունը գնահատելու համար, դա համապատասխանում է մեր հետազոտության նպատակներին: Մյուս կողմից, Շվարցի մոդելը կենտրոնանում է անհատական արժեքների վրա, որը պակաս համապատասխան է մեր ուսումնասիրությանը:

Չորրորդ՝ Հոֆստեդեի մոդելի համար առկա են տվյալներ Հայաստանի վերաբերյալ, նույնը չի կարելի ասել բոլոր մյուս մոդելների մասին: Օրինակ՝ Տրոմպենաարսի մոդելը, չնայած իր օգտակարությանը, չունի հստակ տվյալներ Հայաստանի համար:

Սակայն պետք է նշել, որ Հոֆստեդեի մոդելն ունի որոշակի սահմանափակումներ: Մասնավորապես՝ այն հաշվի չի առնում ներմշակութային տարբերությունները և կարող է պարզեցնել բարդ մշակութային երևույթները: Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով մեր հետազոտության նպատակները և հասանելի տվյալները, Հոֆստեդեի մոդելը համարվում է առավել նպատակահարմար այս ուսումնասիրության համար:

Հետազոտությունում քննության են առնվում Հայաստանի մշակութային անունահատկությունների ազդեցությունը ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակների (ԿՀՆ) իրականացման վրա: Օգտագործելով Գերտ Հոֆստեդեի մշակութային չափումները՝ հետազոտվում են, թե ինչպիսին է ազգային մշակույթի ներազդումը սոցիալ-տնտեսական ծրագրերի իրականացման գործում:

Հետազոտության մեջ օգտագործվել են հետևյալ մեթոդները.

1. ԿՀՆ-ների իրականացման վերաբերյալ Հայաստանի առաջընթացի զեկույցների բովանդակության վերլուծություն,

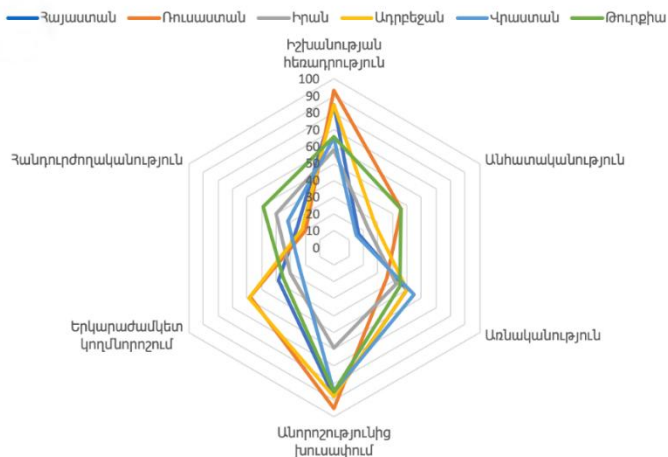
2. Տնտեսական ցուցանիշների վիճակագրական վերլուծություն՝ նկարագրական վիճակագրության մեթոդների օգտագործմամբ,
3. Կորելյացիոն վերլուծություն՝ մշակութային ցուցանիշների և ԿՁՆ-ների իրականացման ցուցանիշների միջև կապերը բացահայտելու համար,
4. Ռեգրեսիոն վերլուծություն՝ ԿՁՆ-ների իրականացման վրա մշակութային գործոնների ազդեցությունը գնահատելու համար:

Մեթոդաբանությունը ներառում է Հայաստանի մշակութային ցուցանիշների վերլուծություն՝ հիմնված Հոֆստեդեի մոդելի վրա, ԿՁՆ-ների ձեռքբերման վերաբերյալ երկրի առաջընթացի զեկույցների ուսումնասիրություն, տնտեսական ցուցանիշների վերլուծություն և կորելյացիոն վերլուծություն մշակութային ցուցանիշների և ԿՁՆ-ների հասանելիության միջև: Բացի դրանից՝ իրականացվել է ԿՁՆ ինդեքսի և Մարդկային զարգացման ինդեքսի (ՄԶԻ) միջև կապի էկոնոմետրիկ վերլուծություն:

Այս մեթոդների համադրումը թույլ է տալիս համապարփակ կերպով գնահատել Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունների ազդեցությունը ԿՁՆ-ների իրականացման վրա՝ հաշվի առնելով ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական ասպեկտները: Մշակութային գործոնների և կայուն զարգացման ցուցանիշների միջև կապերի բացահայտումը կարող է օգնել մշակելու ավելի արդյունավետ և մշակութային առումով զգայուն ռազմավարություններ՝ ԿՁՆ-ների իրականացման համար:

Արդյունքներ և քննարկում

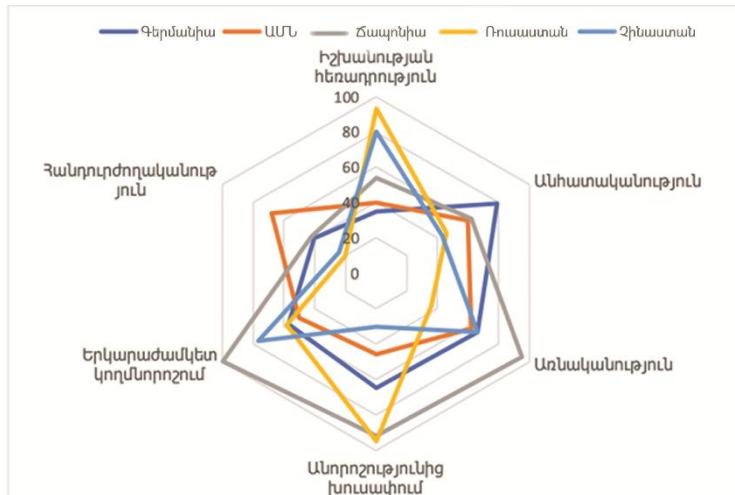
Ստորև ներկայացվում է Հոֆստեդեի կոորդինատների համակարգով պատկերվող դիմանկարները Հայաստանի հարևան երկրների կտրվածքով:

Գծապատկեր 2. Հայաստանի և հարևան երկրների Հոֆստեդեի դիմանկարները

Ըստ Hofstede Insights-ի տվյալների՝ «Հայաստանը բնութագրվում է իշխանության բարձր հեռավորությամբ, կոլեկտիվիզմով և անորոշությունից խուսափման բարձր մակարդակով» (Hofstede Insights 2021): Այս գործոնները էական ազդեցություն ունեն երկրում ԿՁՆ-ների իրականացման վրա:

Ստորև ներկայացվում է Հոֆստեդեի կոորդինատների համակարգով պատկերվող՝ Ճապոնիայի, ԱՄՆ, Ռուսաստանի, Չինաստանի ու Գերմանիայի դիմանկարները:

Գծապատկեր 2. Ճապոնիայի, ԱՄՆ, Ռուսաստանի, Չինաստանի ու Գերմանիայի Յոթնամյա շրջանի դիմանկարները

1. Իշխանությունից հեռադրություն և աղքատության վերացում (ԿՁՆ 1):

Հայաստանի իշխանության հեռադրության ինդեքսը մոտավորապես 85 է, այն ցույց է տալիս միջինից բարձր իշխանության հեռադրություն:

Դրական կողմեր.

Բրգաձև կառուցվածքը կարող է նպաստել աղքատության դեմ պայքարի կենտրոնացված ծրագրերի արդյունավետ իրականացմանը: Հեղինակությունների նկատմամբ հարգանքը կարող է հեշտացնել կառավարության կողմից նախաձեռնված սոցիալական նախաձեռնությունների ներդրումը:

Բացասական կողմեր.

Իշխանության բարձր հեռադրությունը կարող է խոչընդոտել սոցիալական շարժունակությանը՝ ամրապնդելով առկա անհավասարությունը: Կարող է նվազեցնել աղքատության դեմ պայքարի հիմնական նախաձեռնությունների արդյունավետությունը:

Առաջարկություններ.

Մշակել ծրագրեր, որոնք համատեղում են կենտրոնացված կառավարումը տեղական մասնակցության հետ: Բարձրացնել թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը աղքատության դեմ պայքարի և ռեսուրսների բաշխման գործում:

2. Անհատականություն և պարենային անվտանգություն (ԿՁՆ 2): Հայաստանի անհատականության ինդեքսը համեմատաբար նվազ է՝ մոտ 17, դա ցույց է տալիս կոլեկտիվիստական հասարակություն:

Դրական կողմեր.

Ուժեղ ընտանեկան և համայնքային կապերը կարող են ապահովել պարենային աջակցության ոչ ֆորմալ համակարգեր: Կոլեկտիվիստական արժեքները կարող են նպաստել պարենային ռեսուրսների ավելի հավասար բաշխմանը: Համաձայն Համաշխարհային բանկի հետազոտության՝ «հայկական սփյուռքը նշանակալի դեր է խաղում երկրի տնտեսական զարգացման մեջ» (World Bank 2019): Սա ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են կոլեկտիվիստական արժեքներն օգտագործվել կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար:

Բացասական կողմեր.

Կարող է դանդաղեցնել նորարարական գյուղատնտեսական պրակտիկաների ներդրումը՝ ավանդական մեթոդներին հավատարմության պատճառով: Պոտենցիալ կերպով սահմանափակում է խոշորածավալ առևտրային գյուղատնտեսության զար-

զացումը:

Առաջարկություններ.

Մշակել ծրագրեր, որոնք համատեղում են գյուղատնտեսության վարման ավանդական մեթոդները ժամանակակից տեխնոլոգիաների հետ: Խրախուսել գյուղատնտեսական արտադրության կոոպերատիվ ձևերը:

3. Առնականությունը և առողջ ապրելակերպ (ԿՇԼ3): Հայաստանի առնականության ինդեքսը մոտ 50 է, սա ցույց է տալիս հավասարակշռություն առնական և կանացի արժեքների միջև:

Դրական կողմեր.

Հավասարակշռությունը կարող է նպաստել առողջապահության համապարփակ մոտեցմանը՝ հաշվի առնելով ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեբանական բարեկեցությունը: Կարող է նպաստել բնակչության առողջության բարելավման ինչպես մրցակցային, այնպես էլ համագործակցային մոտեցումների զարգացմանը:

Բացասական կողմեր.

Պահպանվող գենդերային կարծրատիպերը կարող են ազդել բնակչության տարբեր խմբերի համար բժշկական ծառայությունների հասանելիության և որակի վրա, հակասություններ ստեղծել առողջ ապրելակերպի խթանման մոտեցումներում: Տնտեսության մեջ առնականության ոչ բարձր մակարդակը բերում է հոսքագծային արտադրության թուլության: Առնական հասարակություններում անհատը մրցակցության բարձր մակարդակին դիմակայելու նպատակով սերնդեսերունդ ձեռք է բերել տարբեր հմտություններ, մասնավորապես՝ միաժամանակ 30-40 պարամետրերի վրա ուշադրություն դարձնելը և արձագանքելը, որն անհրաժեշտ է հոսքագծային արտադրությունում ներգրավված մասնագետների համար:

Առաջարկություններ.

Մշակել գենդերային զգայուն առողջապահական ծրագրեր: Խթանել առողջ ապրելակերպը տարբեր ուղիներով՝ հաշվի առնելով ինչպես մրցակցային, այնպես էլ համագործակցային մոտիվացիաները: Կրթական համակարգի ծրագրերի փոփոխությամբ և կիրառմամբ հասնել առնականության մակարդակի բարձրացմանը:

4. Անորոշությունից խուսափում և որակյալ կրթություն (ԿՇԼ 4): Հայաստանի անորոշությունից խուսափման ինդեքսը բարձր է՝ մոտ 88:

Դրական կողմեր.

Կրթության բարձր արժեքավորում՝ որպես կայուն ապագայի ապահովման միջոց: Կառուցվածքային և համապարփակ կրթական համակարգի ձգտում:

Բացասական կողմեր.

Կարող է խոչընդոտել նորարարական կրթական մեթոդների ներդրմանը: Պոտենցիալ կերպով սահմանափակում է կրթական համակարգի ճկունությունը և նրա՝ աշխատաշուկայի փոփոխվող պահանջներին հարմարվելու կարողությունը: Խոչընդոտում և դանդաղեցնում է բարեփոխումները՝ դարձնելով անարդյունավետ: Խանգարում է գործարարության զարգացմանը, նորարարությունների ստեղծմանը¹:

¹ Այստեղ արժե խոսել նաև սխալի մշակույթի և սխալներից խուսափելու վարքագծից: Հայաստանի մեծ և փոքր քաղաքների և որոշ գյուղերի մշակույթում դեռահասների շրջանում առկա է այսպես կոչված՝ «սխալ հանելու» վարքագիծ: Երբ դեռահասն արել է մի արարք կամ արտասանել մի միտք, որը մեծամասնության կարծիքով հարիր չէ այդ բակին, թաղին, շրջապատին, ապա այդ դեռահասին «սխալ են հանում», այսինքն՝ պիտակավորում են: Եվ արդյունքում դեռահասի համար սկսվում են դժվար ժամանակներ՝ օտարում են, մասնակից չեն դարձնում խաղերին, կարող են աղջիկները նրանից խուսափել, ընկերություն չեն անում, լինում են ավելի ծանր հետևանքներ, ընդհուպ՝ ինքնասպանության դրոշմ: Ակնհայտ է, որ այդ պիտակից խուսափելու համար դեռահասը պետք է խուսանալի, ձգտի ամեն ինչ անել չպիտակավորվելու համար: Իսկ դրա հետևանքը հնարավոր սխալի վերլուծելուց խուսափումն է: Ինչպե՞ս ստացվեց, որ Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունն ու հասարակությունը 1920-ին և 2020-ին արեցին նույն ռազմավարական սխալները: Իսկ ի՞նչ է իրենից ներկայացնում

Առաջարկություններ.

Աստիճանաբար ներդնել նորարարական կրթական մոտեցումներ՝ պահպանելով ավանդական կառուցվածքի տարրերը: Արմատախիլ անել դեռահասների շրջանում, տարբերվելուց, նորարար լինելուց և սխալվելուց խուսափելու արատավոր մշակույթը հեռուստատեսության, կրթական համակարգի, նախակրթարաններում հատուկ ծրագրեր մշակելու միջոցով, որոնք կնպաստեն համապատասխան մշակութային կողերի և արժեքների հաստատմանը այդ միջավայրում: Չարգացնել շարունակական կրթության ծրագրեր՝ հարմարեցված անորոշությունից բարձր խուսափման մշակութային համատեքստին:

Աուզանն ընդգծում է, որ «մշակութային արժեքները և ոչ ֆորմալ ինստիտուտները կարող են և՛ նպաստել, և՛ խոչընդոտել տնտեսական զարգացմանը» (Ayazh): Սա հատկապես արդիական է Հայաստանի համար՝ նորարարությունների և տնտեսական աճի հետ կապված ԿՂՆ-ներին հասնելու համատեքստում:

5. Երկարաժամկետ կողմնորոշում և գենդերային հավասարություն (ԿՂՆ 5): Հայաստանի երկարաժամկետ կողմնորոշման ինդեքսը նվազ է՝ մոտ 38 (Hofstede Insights 2021):

Համաշխարհային բանկի՝ Հայաստանում գենդերային հավասարության մասին գեկույցը նշում է «կանանց տնտեսական հնարավորությունների ընդլայնման ուղղությամբ հետագա ջանքերի անհրաժեշտության մասին» (World Bank 2016): Սա ընդգծում է ԿՂՆ 5-ին հասնելու ծրագրերի մշակման ժամանակ մշակութային նորմերը հաշվի առնելու կարևորությունը:

Դրական կողմեր.

Կարևորում է գենդերային հավասարության ոլորտում երկարաժամկետ պլանավորումը: Կարող է աջակցել գենդերային դերերի աստիճանական, բայց կայուն փոփոխություններին¹:

Բացասական կողմեր.

Փոփոխությունների դանդաղ տեմպը կարող է հիասթափեցնել գենդերային հավասարության ակտիվիստներին: Ավանդական գենդերային դերերի պահպանումը կարող է դանդաղեցնել առաջընթացը: Երկարաժամկետ կողմնորոշման ոչ բարձր մակարդակն արտահայտված է «Նաղդը թողած՝ ընկել ես Նիսյայի հետևից» կամ «Նաղդը թողած՝ մի ընկնի Նիսյայի հետևից» ասացվածքներում: Պետական համակարգում բյուջեի պարբերաբար վերանայումը նույնպես ցույց է տալիս երկարաժամկետ կողմնորոշման ինդեքսի ոչ պատշաճ մակարդակը:

Առաջարկություններ.

Մշակել գենդերային հավասարության հասնելու երկարաժամկետ ռազմավարություններ՝ հաշվի առնելով մշակութային առանձնահատկությունները: Գենդերային հավասարության հարցերը ինտեգրել կրթական համակարգերում և աշխատանքային հարաբերություններում:

6. Հանդուրժողականությունը և դրա ազդեցությունը ԿՂՆ-ների ձեռքբեր-

գիտականի աշխատանքը: Սխալների հաջորդականություն, որը կամ կրերի հաջողության կամ, լավագույն դեպքում, կհանդիսանա հենք աշակերտի, կամ այլ գիտական հետևողի աշխատանքների համար: Ինչո՞ւ է Հայաստանում գիտությունն այս վիճակում: Ինչո՞ւ է նորարարությունների մակարդակն այսքան ցածր: Ինչո՞ւ են այսքան քիչ թվով մարդիկ զբաղվում ձեռնարկատիրությամբ: Մեծ մասամբ՝ սխալի մշակույթի և սխալներից խուսափելու վարքագծի պատճառով, որ չափազանց արմատավորված է:

¹ Այստեղ պետք է նշել կնոջ դերը հայ հասարակության մեջ: Մի կողմից կա անհավասարություն, կան տղամարդկանց կողմից բռնություններ, կա կանանց սակավություն պետական համակարգում, հատկապես ղեկավար պաշտոններում: Սակայն մյուս կողմից, ավանդաբար, հայ կինը եղել է ընտանիքի և հասարակության՝ այսպես կոչված՝ գորշ կարդինալը և մնայով ստվերում՝ կողմնորոշել, թե իր տղամարդկանց (ամուսնուն, հորը, եղբայրներին, զավակներին), թե նրանց միջոցով այլոց:

ման վրա: Հայաստանի հանդուրժողականության ինդեքսը ցածր է՝ մոտ 28 (Hofstede Insights 2021):

Դրական կողմեր.

Ուժեղ սոցիալական նորմերը կարող են նպաստել հասարակության համախմբվածությանը: Կարող է աջակցել մշակութային ավանդույթների պահպանմանը, որոնք կարևոր են ինքնության համար:

Բացասական կողմեր.

Կարող է խոչընդոտներ ստեղծել մարգինալացված խմբերի համար՝ ռեսուրսների և ծառայությունների հասանելիության հարցում: Պոտենցիալ կերպով սահմանափակում է սոցիալական նորարարությունները և խնդիրների լուծման մոտեցումների բազմազանությունը (Inglehart and Welzel):

Առաջարկություններ.

Մշակել ծրագրեր՝ ուղղված սոցիալական ներառականության և հանդուրժողականության բարձրացմանը: Խթանել միջմշակութային երկխոսությունը և կրթական նախաձեռնությունները, որոնք ուղղված են աշխարհայացքի ընդլայնմանը:

Ինչպես նշվում է ՏՀԶԿ-ի (Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն)՝ Հայաստանում նորարարությունների վերաբերյալ գեկույցում, «երկրի մշակութային առանձնահատկությունները պետք է հաշվի առնվեն նորարարական քաղաքականության մշակման ժամանակ» (Advancing the Digital Transformation... 2024): Սա հաստատում է Հայաստանի մշակութային համատեքստին կայուն զարգացման ծրագրերը հարմարեցնելու անհրաժեշտությունը:

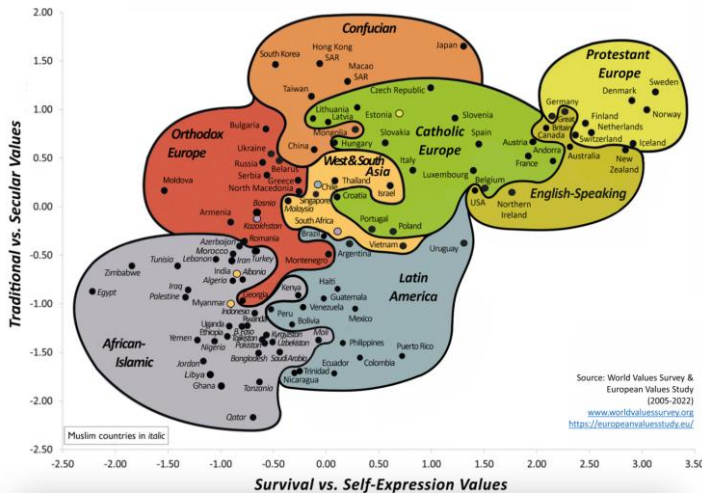
Վերը բարձրացված խնդիրների և Ինգլիարթի արժեքների քարտեզի միջև կարելի է տեսնել հետևյալ կապերը:

1. Իշխանությունից հեռավորություն և աղքատության վերացում (ԿՉՆ 1): Ինգլիարթի քարտեզի «ավանդական vs. աշխարհի ռացիոնալ» առանցքը կարող է արտացոլել հասարակության վերաբերմունքը հիերարխիայի և իշխանության նկատմամբ: Ավելի ավանդական հասարակությունները հակված են ունենալ իշխանության ավելի բարձր հեռավորություն, ինչը կարող է ազդել աղքատության դեմ պայքարի ռազմավարությունների վրա:
2. Անհատականություն և պարենային անվտանգություն (ԿՉՆ 2): «Գոյատևում vs. ինքնաարտահայտում» առանցքը կարող է ցույց տալ, թե որքանով է հասարակությունը կենտրոնացած հիմնական կարիքների բավարարման վրա: Գոյատևման արժեքներով հասարակությունները կարող են ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել պարենային անվտանգությանը:
3. Առնականություն և առողջ ապրելակերպ (ԿՉՆ 3): Ինգլիարթի քարտեզը կարող է օգնել հասկանալու, թե որքանով է հասարակությունը շեշտադրում մրցակցային արժեքները (որոնք կապված են առնականության հետ) կամ կյանքի որակը (որը կապված է առողջ ապրելակերպի հետ):
4. Անորոշությունից խուսափում և որակյալ կրթություն (ԿՉՆ 4): «Ավանդական vs. աշխարհիկ-ռացիոնալ» առանցքը կարող է արտացոլել հասարակության վերաբերմունքը կրթության և նորարարությունների նկատմամբ: Ավելի աշխարհիկ-ռացիոնալ հասարակությունները կարող են ավելի բաց լինել կրթական նորարարությունների նկատմամբ:
5. Երկարաժամկետ կողմնորոշում և գենդերային հավասարություն (ԿՉՆ 5): «Գոյատևում vs. ինքնաարտահայտում» առանցքը կարող է ցույց տալ, թե որքանով է հասարակությունը պատրաստ ընդունել գենդերային դերերի փոփոխությունները: Ինքնաարտահայտման արժեքներով հասարակությունները հակված են ավելի մեծ ուշադրություն դարձնելու գենդերային հավասարությանը:
6. Հանդուրժողականություն և դրա ազդեցությունը ԿՉՆ-ների ձեռքբերման վրա: Ինգլիարթի քարտեզի երկու առանցքներն էլ կարող են արտացոլել հասարակության հան-

դուրժողականության մակարդակը: Ավելի աշխարհիկ-ռացիոնալ և ինքնարտահայտման արժեքներով հասարակությունները հակված են լինելու ավելի հանդուրժող:

Այսպիսով՝ Ինգլիհարթի քարտեզը կարող է օգնել ավելի խորը հասկանալու այն մշակութային համատեքստը, որում իրականացվում են ԿՆՆ-ները Հայաստանում, և թե ինչպես են մշակութային արժեքները ազդում դրանց իրականացման վրա:

The Inglehart-Welzel World Cultural Map 2023

Պատկեր 3. Ինգլիհարթի մշակութային քարտեզ (WVS Wave 7, 2017-2022)

Հոֆստեդեի ինդեքսների, որոնք նկարագրում են հասարակության մշակութային չափումները, և մարդկային զարգացման ցուցիչի (ՄՁ) միջև կորելացիան, որը չափում է երկրի սոցիալ-տնտեսական նվաճումները, բարդ հարց է, քանի որ այս ցուցանիշներն արտացոլում են հասարակական կյանքի տարբեր, թեև փոխկապակցված ասպեկտները: ՄՁ-ն գնահատում է երկարակեցությունը, կրթությունը և կյանքի մակարդակը, մինչդեռ Հոֆստեդեի ինդեքսները գնահատում են մշակութային ասպեկտները, ինչպիսիք են իշխանությունից հեռադրությունը, անհատականությունը, առևտրականությունը, անորոշությունից խուսափումը, երկարաժամկետ կողմնորոշումը և ներողամտությունը:

Մշակութային չափումների և ՄՁ-ի փոխկապակցվածությունը

Ինչպես նշում են Աճեմօղլուն և Ռոբինսոնը, «ինստիտուտները և մշակութային նորմերը առանցքային դեր են խաղում տնտեսական զարգացման և ազգերի բարեկեցության մեջ» (Աճեմօղլուն և Ռոբինսոն 45-258): Սա ընդգծում է Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունները կայուն զարգացման ծրագրերի իրականացման ժամանակ հաշվի առնելու կարևորությունը (Acemoglu and Robinson 267-293):

Հոֆստեդեն նշում է, որ «մշակույթը մտքի կոլեկտիվ ծրագրավորում է, որը տարբերակում է մի խմբի կամ կատեգորիայի անդամներին մյուսներից» (Hofstede 21-22): Այս սահմանումը կարևոր է Հայաստանի մշակութային առանձնահատկությունները հասկանալու համար՝ ԿՆՆ-ների համատեքստում:

Իշխանությունից հեռադրություն: Իշխանությունից ցածր հեռադրություն ունեցող երկրները հաճախ ունեն ավելի ժողովրդավարական և ներառական կառավարություններ, որը կարող է նպաստել ռեսուրսների և ծառայությունների ավելի մեծ հասանելիությանը՝ բարելավելով ՄՁ-ն: Այնուամենայնիվ, իշխանությունից ցածր հեռադ-

րությունը միշտ չէ, որ կորելացվում է բարձր ՄՁ-ի հետ, քանի որ բազմաթիվ այլ գործոններ՝ ներառյալ տնտեսական կայունությունը և արտաքին ազդեցությունները, նույնպես դեր են խաղում:

Անհատականություն: Անհատականության բարձր մակարդակ ունեցող երկրներում սովորաբար ՄՁ-ն ավելի բարձր է, քանի որ այդպիսի հասարակությունները խրախուսում են անձնական նախաձեռնությունը և ավելի շատ հնարավորություններ են տալիս կրթության և ձեռներեցության համար: Անհատական ազատությունը և պատասխանատվությունը կարող են նպաստել տնտեսական աճին և սոցիալական բարեկեցությանը:

Առևտրականություն/կանաչություն: Կանաչի հասարակությունները, որոնք շեշտը դնում են բարեկեցության և կյանքի որակի վրա, կարող են ունենալ բարձր ՄՁ՝ սոցիալական աջակցության և առողջապահության վրա մեծ կենտրոնացման պատճառով: Առևտրական հասարակությունները նույնպես կարող են ունենալ բարձր ՄՁ, եթե հասնում են տնտեսական հաջողության մրցակցության և նվաճումների միջոցով:

Անորոշությունից խուսափում: Անորոշությունից խուսափման բարձր մակարդակ ունեցող երկրները կարող են ունենալ ավելի կայուն սոցիալական համակարգեր և ավելի քիչ սոցիալական կոնֆլիկտներ, դա նպաստում է ՄՁ-ի բարելավմանը: Սակայն ռիսկերից չափազանց խուսափելը կարող է զսպել նորարարությունները և տնտեսական զարգացումը:

Երկարաժամկետ կողմնորոշում և ներողամտություն: Երկարաժամկետ պլանավորումը և ապագա սերունդների վրա շեշտադրումը հաճախ կապված են կրթության և առողջապահության բարելավման հետ, սա ուղղակիորեն ազդում է ՄՁ-ի վրա: Ներողամիտ մշակույթները, որոնք աջակցում են արտահայտման ազատությանը և անձնական բավարարվածությանը, նույնպես կարող են նպաստել սոցիալական պայմանների բարելավմանը և ՄՁ-ի բարձրացմանը:

Միջանկյալ եզրակացություն

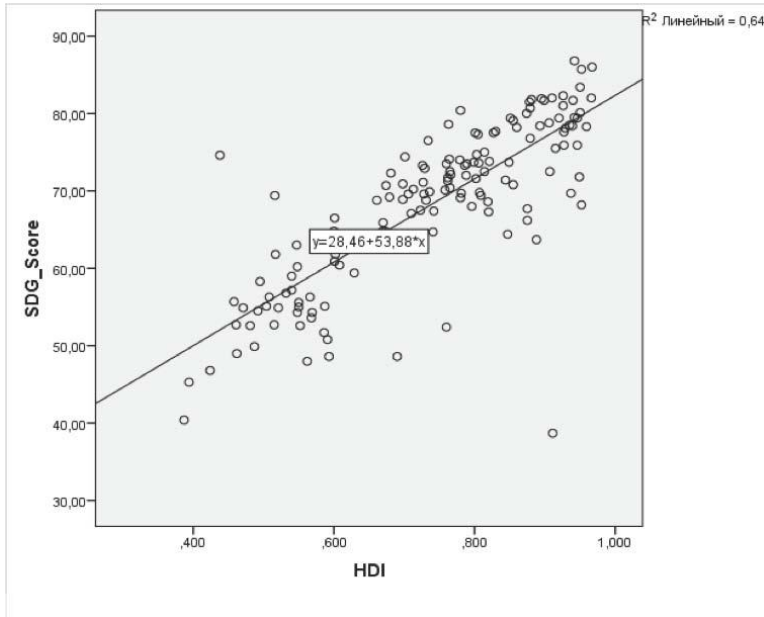
Հոֆստեդեի մշակութային չափումների և ՄՁ-ի միջև կորելյացիան կարող է լինել բարդ և անհստակ, քանի որ այս ցուցանիշներն արտացոլում են հասարակական կյանքի տարբեր կողմերը: Այնուամենայնիվ, այս փոխկապակցվածության ըմբռնումը օգնում է ավելի խոր վերլուծելու, թե ինչպես են մշակութային նորմերն ու արժեքները ազդում երկրի սոցիալական և տնտեսական զարգացման վրա: Հայաստանի և այլ երկրների համատեքստում այս գիտելիքը կարող է օգնել ձևավորելու կայուն զարգացմանն ուղղված քաղաքականություններ:

ԿԶՆ և ՄՁ ցուցանիշների միջև վիճակագրական կապը բացահայտելու նպատակով EViews ծրագրային փաթեթի միջոցով կատարվել է Էկոնոմետրիկ վերլուծություն, որի արդյունքում ստացվել է հետևյալը՝ ռեգրեսիոն կապը (ելքային տվյալները բերված են աղյուսակ 1-ում)՝

$$SDG\_INDEX\_SCORE = 28.4716582742 + 53.8672629304 * HDI + \varepsilon$$

որտեղ՝ SDG_INDEX_SCORE -ը կայուն զարգացման ցուցիչն է, HDI -ը՝ մարդկային զարգացման ցուցիչը: Բանաձևում ε -ը ներկայացնում է մոդելի սխալը կամ չբացատրված մասը:

Վերլուծությունը կատարվել է 119 երկրների կտրվածքով՝ օգտվելով համապատասխան տվյալների բազայից: Համապատասխան գծապատկերը տեսանելի է դարձնում հետազոտվող ԿԶՆ և ՄՁի ցուցանիշների միջև գծային ուղիղ կապի առկայությունը:

Փնայատկեր 4. ԿԶՆ և ՄԶԻ ցուցանիշների միջև կապը

Մոդելի մնացորդների հոմոսկեդաստիկությունը և ավտոկորելյացիայի բացակայությունը ստուգվել են համապատասխանաբար Բրոյշ-Պագան-Գոդֆրիի և Բրոյշ-Գոդֆրիի սերիական կորելյացիայի LM թեստերի միջոցով: Վերլուծության արդյունքում ստացված դետերմինացիայի գործակիցը ցույց է տալիս, որ ռեգրեսիայի հավասարումը բացատրում է ԿԶՆ ինդեքսի վարիացիայի 64.1%-ը: Չնայած մոդելի համաձայն, Մարդկային զարգացման ցուցիչի (ՄԶՑ) մեկ միավոր աճը հանգեցնում է ԿԶՆ ինդեքսի 53.87 միավոր աճի (GDP per capita, World Bank):

Եզրակացություն

Հայաստանի մշակութային ասպեկտները զգալի ազդեցություն են ունենում ԿԶՆ-ների ձեռքբերման և երկրի տնտեսական զարգացման վրա (ՀՀ կառավարություն, N 994-Ն որոշում, 2003): Հասարակության կոլեկտիվիստական բնույթը կարող է նպաստել սոցիալական համախմբվածությանը և փոխօգնությանը, բայց նաև կարող է դանդաղեցնել նորարարությունները և անհատական ձեռնբերությունները (World Bank 2021): Անորոշությունից խուսափելու բարձր մակարդակը կարող է աջակցել կայունությանը, բայց սահմանափակել նոր մարտահրավերներին հարմարվելու ճկունությունը (World Bank 2019): Չափավոր երկարաժամկետ կողմնորոշումը հնարավորություններ է ընձեռում կայուն զարգացման համար, բայց պահանջում է ավանդույթների և նորարարությունների միջև մանրակրկիտ հավասարակշռություն (World Bank 2016):

Հայաստանում ԿԶՆ-ների արդյունավետ ձեռքբերման համար անհրաժեշտ է մշակել ռազմավարություններ, որոնք հաշվի կառնեն այս մշակութային առանձնահատկությունները՝ օգտագործելով դրանց ուժեղ կողմերը և նվազագույնի հասցնելով հնարավոր բացասական ազդեցությունները (Ayazian; Sargsyan et al 4-23):

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աճառեան, Հրաչյա. *Հայոց անձնանունների բառարան*. Հատոր Ա-Ե: Երևան, Պետական Համալսարանի հրատարակչություն, (1942-1962):
2. Աճեմոյլու, Տարոն և Ռոբինսոն Ջեյմս. *Ինչու են ձախողվում պետությունները*.

Երևան, Անտարես, 2018, 688 էջ:

3. ՀՀ կառավարություն, N 994-Ն որոշում. «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը հաստատելու մասին». 8 օգոստ., 2003.

<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=44725>: (Վերջին այցը՝ 19.11.2024):

4. ՀՀ կառավարություն, N 1207-Ն որոշում. «Կայուն զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին». 30 հոկտ., 2008:

<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=51206>: (Վերջին այցը՝ 19.11.2024):

5. Սարգսյան, Հայկ, գլխավոր խմբագիր. *Մարդկային զարգացման հիմունքներ*. Երևան, Լոյս Տապան, 2004, 318 էջ:

6. Զոհիսյան, Նարինե, Պետրոսյան, Անուշիկ, Սարգսյան, Սոնա. «Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության քաղցկեղածին ազդեցության վերլուծությունը կայուն զարգացման համատեքստում». *Գիտական Արցախ*, 1(20), 2024, DOI: 10.52063/25792652-2024.1.20-195, էջ 195-208:

7. Аузан, Александр. *Экономика всего. Как институты определяют нашу жизнь*. ООО «Манн, Иванов и Фербер», Москва, 2017, стр. 192.

8. Саргсян, Гайк и Геворкян, Рубен. «Конституционные традиции, институты, поведенческие предпосылки и благополучие стран». *Вестник Московского университета*, Серия 6, Экономика, (1), стр. 3-23.

<https://www.researchgate.net/publication/347420707>

9. Acemoglu, Daron, Robinson, James. "Persistence of Power, Elites, and Institutions". *American Economic Review*, 98(1), 2008, pp. 267-293.

10. "Armenia Country Gender Assessment Poverty and Equity Global Practice 2016". *World Bank*, 2016.

11. "Armenia International Outmigration: An Exploration on the Effects on Armenian Households' Welfare Poverty and Equity GP – The World Bank". *World Bank*, 2019. <https://documents1.worldbank.org/curated/ar/999871570627713212/pdf/Armenia-International-Outmigration-an-exploration-on-the-effects-on-Armenian-households-welfare.pdf>. (Accessed: 19.11.2024).

12. "Armenia Overview". *World Bank*, 2021, p. 5. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/armenia/overview>. (Accessed: 19.11.2024).

13. "Country Comparison: Armenia". *Hofstede Insights*, 2021, Retrieved from <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/armenia/>. (Accessed: 19.11.2024).

14. GDP per capita
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>. (Accessed: 19.11.2024).

15. Hofstede, Geert. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001, pp. 21-22.

16. "Innovative Solutions for SDG Implementation in Armenia". *United Nations Development Programme*, 2030. <https://www.undp.org/armenia/projects/innovative-solutions-sdg-implementation-armenia>. (Accessed: 19.11.2024).

17. OECD. *Advancing the Digital Transformation of Armenian Businesses*. 2024, p. 96, <https://doi.org/10.1787/11515617-en>.

18. Ronald Inglehart and Christian Welzel. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 333.

19. Sargsyan, Hayk, et al. "Sustainable Development Transformation of the Republic of Armenia: Context and Perception". *Bulletin of Yerevan University G: Economics*, vol. 15, no. 1 (43), 2024, pp. 4-23.

20. "Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development". *United*

Nations, New York, 2015, pp. 1-2. <https://sdgs.un.org/2030agenda>. (Accessed: 19.11.2024).

21. World Values Survey Wave 7 (2017-2022), <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>. (Accessed: 19.11.2024).

WORKS CITED

1. Atwar'ean, Hrachya. Hayoc and'nanunneri bar'aran. Hator A-E: Erevan, Petakan Hamalsarani hratarakchut'yun, [Dictionary of Armenian Personal Names. Yerevan, State University Publishing House] (1942-1962). (In Armenian).

2. Atwemo'ghlu, Taron & R'obinson Jeyms. Inchu en d'axoghvim petut'yunnery'. Erevan, Antares, [Why Nations Fail. Yerevan, Antares] 2018, 688 e'j: (In Armenian).

3. HH kar'avarut'yun, N 994-N oroshum. «Aghqatut'yan hagt'aharman r'azmavarakan c'ragiry' hastatelu masin». 8 o'gost., [Decision No. 994-N. "On Approving the Strategic Program for Poverty Reduction"] 2003. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=44725>: (Verjin aycy` 19.11.2024). (In Armenian).

4. HH kar'avarut'yun, N 1207-N oroshum. «Kayun zargacman c'ragiry' hastatelu masin». 30 hokt., [Decision No. 1207-N. "On Approving the Sustainable Development Program"] 2008, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=51206>: (Verjin aycy` 19.11.2024). (In Armenian).

5. Sargsyan, Hayk, glxavor xmbagir. Mardkayin zargacman himunqner. Er&an, Noyan Tapan, [Fundamentals of Human Development. Yerevan] 2004, 318 e'j. (In Armenian).

6. Qochinyan, Narine, Petrosyan, Anushik, Sargsyan, Sona. «Shrjaka mijavayri aghtotvac'ut'yan qaghckeghac'in azdecut'yan verluc'ut'yuny' kayun zargacman hamateqstum». Gitakan Arcax, 1(20), ["Analysis of the Carcinogenic Impact of Environmental Pollution in the Context of Sustainable Development." Scientific Artsakh] 2024, DOI: 10.52063/25792652-2024.1.20-195, e'j 195-208. (In Armenian).

7. Auzan, Aleksandr. Jekonomika vsego. Kak instituty opre-deljajut nashu zhizn'. OOO «Mann, Ivanov i Ferber», Moskva, [Economics of Everything: How Institutions Shape Our Lives. OOO "Mann, Ivanov, and Ferber," Moscow] 2017, str. 192. (In Russian).

8. Sargsjan, Gajk i Gevorkjan, Ruben. «Konstitucionnye tradi-cii, instituty, povedencheskie predposylki i blagopoluchie stran». Vestnik Moskovskogo universiteta, Serija 6, Jekonomika, (1), str. 3-23. ["Constitutional Traditions, Institutions, Behavioral Preconditions, and the Well-being of Nations." Moscow University Bulletin, Series 6, Economics], <https://www.researchgate.net/publication/347420707>. (In Russian).

CULTURE IN THE CONTEXT OF ACHIEVING UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

ARMEN MARTIROSYAN

*Russian-Armenian University, Institute of Advertising, Media and Cinema,
Department of Creative Technologies, Lecturer,
Yerevan, the Republic of Armenia*

The purpose of this study is to analyze the impact of Armenia's cultural characteristics on the implementation of the UN Sustainable Development Goals (SDGs).

This study examines the impact of Armenia's cultural characteristics on achieving the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs).

Using Geert Hofstede's cultural dimensions, the author investigates how national culture can influence the implementation of socio-economic programs and the achievement of SDGs.

To achieve the stated purpose, the following objectives were set:

The first objective is a comprehensive analysis of Armenia's cultural indicators using Hofstede's model. This analysis will make it possible to identify the main cultural characteristics influencing the processes of implementing sustainable development programs.

The second objective is to study the progress achieved by Armenia in implementing the SDGs. This study includes an examination of national reports, statistical data, and expert assessments related to the attainment of the SDGs in the country.

The third objective is conducting a correlational analysis between cultural indicators and SDG implementation metrics. This analysis is necessary to uncover significant interrelations between societal cultural characteristics and the effectiveness of sustainable development program implementation.

The fourth objective is the development of practical recommendations for adapting sustainable development programs to Armenia's cultural context. These recommendations will be based on the results of the analysis and aim to enhance the effectiveness of SDG implementation while taking into account national cultural characteristics.

The methodology includes an analysis of Armenia's cultural indicators based on Hofstede's model, a review of the country's progress reports on SDG achievement, analysis of economic indicators, and a correlation analysis between cultural indicators and SDG achievement metrics. Additionally, an econometric analysis of the relationship between the SDG index and the Human Development Index (HDI).

The results demonstrate that Armenia's cultural aspects, such as high power distance, collectivism, moderate masculinity, high uncertainty avoidance, moderate long-term orientation, and low indulgence, significantly impact the implementation of SDGs. Both positive and negative effects of these cultural characteristics on various aspects of sustainable development are identified, including poverty reduction, food security, healthy lifestyle promotion, quality education, and gender equality. The econometric analysis revealed a strong positive relationship between the SDG index and HDI, where a one-unit increase in HDI leads to a 53.87-unit increase in the SDG index. The model explains 64.1% of the variation in the SDG index.

The study concludes that for effective achievement of SDGs in Armenia, it is necessary to develop strategies that take into account these cultural characteristics, leveraging their strengths and minimizing potential negative impacts. Recommendations are proposed for adapting sustainable development programs to Armenia's cultural context, including combining centralized management with local participation, integrating traditional methods with modern technologies, and developing gender-sensitive programs.

Keywords: *Sustainable Development Goals (SDGs), Cultural dimensions, Hofstede's model, Human Development Index (HDI), Socio-economic development, Armenia, Cultural impact, Econometric analysis.*

КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ООН

АРМЕН МАРТИРОСЯН

преподаватель кафедры креативных технологий

Института рекламы, медиа и кино

Российско-армянского университета,

г. Ереван, Республика Армения

Цель данного исследования — проанализировать влияние культурных особенностей Армении на реализацию целей устойчивого развития (ЦУР) ООН.

Данное исследование посвящено анализу влияния культурных особенностей Армении на достижение Целей устойчивого развития (ЦУР) ООН.

Используя культурные измерения Герта Хофстеде, автор исследует, как национальная культура может влиять на реализацию социально-экономических программ и достижение ЦУР.

Для достижения указанной цели поставлены следующие задачи:

первая задача — это всесторонний анализ культурных показателей Армении с использованием модели Хофстеде. Этот анализ позволит выявить основные культурные характеристики, влияющие на процессы реализации программ устойчивого развития;

вторая задача направлена на изучение прогресса, достигнутого Арменией в реализации ЦУР. Это исследование включает анализ национальных отчетов, статистических данных и экспертных оценок, связанных с достижением ЦУР в стране;

третья задача — проведение корреляционного анализа между культурными показателями и показателями реализации ЦУР. Этот анализ необходим для выявления существенных взаимосвязей между культурными особенностями общества и эффективностью реализации программ устойчивого развития;

четвёртая задача — разработка практических рекомендаций по адаптации программ устойчивого развития к культурному контексту Армении. Эти рекомендации будут основаны на результатах проведённого анализа и направлены на повышение эффективности реализации ЦУР с учётом национальных культурных особенностей.

Методология включает анализ культурных показателей Армении по модели Хофстеде, изучение отчетов о прогрессе страны в достижении ЦУР, анализ экономических показателей и корреляционный анализ между культурными индикаторами и показателями достижения ЦУР. Кроме того, проведен эконометрический анализ связи между индексом ЦУР и индексом человеческого развития (ИЧР).

Результаты показывают, что культурные аспекты Армении, такие как высокая дистанция власти, коллективизм, умеренная маскулинность, повышенное избегание неопределенности, умеренная долгосрочная ориентация и низкая терпимость оказывают значительное влияние на реализацию ЦУР. Выявлены как положительные, так и отрицательные эффекты этих культурных особенностей на различные аспекты устойчивого развития, включая борьбу с бедностью, обеспечение продовольственной безопасности, здоровый образ жизни, качественное образование и гендерное равенство. Эконометрический анализ выявил сильную положительную связь между индексом ЦУР и ИЧР, где увеличение ИЧР на одну единицу приводит к росту индекса ЦУР на 53,87 единиц. Модель объясняет 64,1% вариации индекса ЦУР. Исследование заключает, что для

эффективного достижения ЦУР в Армении необходимо разрабатывать стратегии, учитывающие эти культурные особенности, используя их сильные стороны и минимизируя потенциальные негативные воздействия. Предложены рекомендации по адаптации программ устойчивого развития к культурному контексту Армении, включая сочетание централизованного управления с местным участием, интеграцию традиционных методов с современными технологиями и разработку гендерно-чувствительных программ.

Ключевые слова: Цели устойчивого развития (ЦУР), культурные измерения, модель Хофстеде, Индекс человеческого развития (ИЧР), социально-экономическое развитие, Армения, культурное влияние, эконометрический анализ.

Հավելված 1

Աղյուսակ 1. EViews ծրագրային փաթեթի ելքային տվյալները:

Dependent Variable: SDG_INDEX_SCORE

Method: Least Squares

Date: 08/31/24 Time: 21:37

Sample: 1 153

Included observations: 152

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	28.47166	2.468951	11.53189	0.0000
HDI	53.86726	3.292305	16.36156	0.0000
R-squared	0.640891	Mean dependent var		68.02263
Adjusted R-squared	0.638497	S.D. dependent var		10.30030
S.E. of regression	6.193068	Akaike info criterion		6.497809
Sum squared resid	5753.113	Schwarz criterion		6.537597
Log likelihood	-491.8335	Hannan-Quinn criter.		6.513972
F-statistic	267.7008	Durbin-Watson stat		2.092518
Prob(F-statistic)	0.000000			